

KULTŪRINIO UGDYMO REALIJOS

Pilietinė komunikacija ir tarpkultūrinis ugdymas

Irena Zaleskienė

Docentė socialinių mokslų (edukologijos) daktarė
Socialinės komunikacijos institutas
Vilniaus pedagoginis universitetas
Studentų g. 39, Vilnius
Tel. 8 687 90 850
El. paštas: esinija@takas.lt

Straipsnyje pilietinė komunikacija nagrinėjama kaip viena iš tarpkultūrinio ugdymo sąlygų bei veiksnių, skatinančių pilietinės visuomenės kūrimąsi. Pirmojoje straipsnio dalyje aptariamos „tarpkultūrinio ugdymo“ ir „pilietinės komunikacijos“ sąvokos bei jų vartojimas edukaciniame kontekste. Antrojoje straipsnio dalyje pristatoma pilietinės komunikacijos ugdymo metodika „Struktūrinė akademinė kontroversija“ ir tarptautiniai lyginamieji jos efektyvumo tyrimai.

Pagrindiniai žodžiai: pilietinė komunikacija, įvairiakultūriškumas, tarpkultūrinis ugdymas.

Įvadas

Šiuolaikinės visuomenės studijose pastebimas padidėjęs filosofų (Donskis, 2004; Mažcikas, 2005), sociologų (Gidens, 2005) dėmesys įvairiataučių bendruomenių problemų postulavimui ir analizei. Todėl žmonių tarpusavio komunikavimo galimybės ir būdai tokiose bendruomenėse tampa naujų edukacinių idėjų paieškos bei tyrimų šaltiniu (Aramavičiūtė, 1998; Fullan, 1998; Hargreaves, 1999; Gundara, 2000). Be to, tarptautinių organizacijų – UNESCO, Europos Tarybos – dokumentuose bei inicijuojamoje veikloje ugdymas daugiakultūrėje (angl. *multicultural*) visuomenėje akcentuojamas kaip vienas svarbiausių globalios visuomenės ugdymo

mo prioritetų. Šių organizacijų veiklos atgarsiai pasiekė ir Lietuvą: išverstas ir adaptuotas metodikų rinkinys – knyga mokiniams, mokytojams ir mokytojų mokytojams (Tolerancija – taikos pradžia. Vilnius: Alma litera, 1999). Europos universitetai, ieškodami edukacinių priemonių skatinti ir plėsti komunikavimo galimybes įvairiakultūrėje aplinkoje, 2000–2003 metais parengė tarptautinę edukologijos magistro programą. Lietuvoje programą „Tarpkultūrinis ugdymas ir tarpininkavimas“ įgyvendina Šiaulių universiteto Filosofijos katedra. 2000 metais apginta daktaro disertacija „Vidurinės mokyklos edukacinis kryptingumas įvairiatautėje aplinkoje“ (Tamošiūnas, 2000). Tačiau literatūros šaltinių bei Lietuvos edukacinio konteksto analizė lei-

džia teigti, kad jaunimo ugdymas gyventi ir kurti įvairiakultūroje aplinkoje yra visiškai atskleistas tiek turinio, tiek metodikų prasme.

Todėl tyrimo objektu pasirinkome *pilietinės komunikacijos ugdymo metodikos diegimą* ir kėlėme tokį tikslą: iširti *pilietinės komunikacijos ugdymo metodikos „Struktūrinė akademinė kontroversija“ efektyvumą*.

Tikslą konkretina šie uždaviniai:

1. *Išnagrinėti „tarpkultūrinio ugdymo“ bei „pilietinės komunikacijos“ sąveiką.*
2. *Aptarti pilietinės komunikacijos ugdymo metodiką.*
3. *Pristatyti pilotinį tarptautinį palyginamąjį metodikos efektyvumo tyrimą.*

Tyrimo tikslui pasiekti taikėme šiuos metodus:

1. *Anketinė* projekte dalyvavusių mokinių ir mokytojų *apklausa* (prieš pradėdant projektą ir baigus jį vykdyti).
2. *Interviu* su tyrimo dalyvavusiais mokytojais, mokyklų administratoriais, projekto koordinadoriais.
3. *Stebėjimas* bei *Focus grupės su mokiniais ir mokytojais*.

1. Kultūra ir tarpkultūrinis ugdymas; komunikacija ir pilietinis ugdymas

Sąvokų „kultūra“ ir „tarpkultūrinis ugdymas“ vartojimas lietuviškuose rašytiniuose ir sakytiniuose tekstuose, priklausomai nuo konteksto, labai įvairuoja. Šiame straipsnyje sąvokos „kultūra“ turinys aktualintas remiantis A. Giddenso (2005) idėjomis, jog kultūra – tai tarpusavio santykių visuma, turinti du aspektus: a) įsitikinimus, idėjas bei vertybes, sudarančias kultūros turinį; b) simbolius ir technologijas, išreiškiančias šį turinį. „Tarpkultūrinio ugdymo“ sąvokos turinio sklaidą lietuviškajame

edukaciniame kontekste pasunkina susiklosčiusi termino *multicultural* vartojimo įvairovė. Viena atveju vartojamas tiesiog anglosaksiškas terminas „multikultūralizmas“ (MacLaughlin, 1997; Mažeikis, 2005). Kitais atvejais šis terminas verčiamas ir vartojamas tiesiogine prasme – „daugiakultūriškumas“, „įvairiakultūriškumas“ (Betty Reardon, 1999; Bauman, 2002). Trečiuoju atveju vartojamas „tarpkultūriškumas“ (Jucevičienė, 2001). Straipsnio autorė, remdamasi čia paminėtų ir nepaminėtų autorių darbų analize bei aiškinamuosiuose žodynuose pateiktomis sąvokų reikšmėmis, laikosi nuostatos, jog edukaciniame kontekste, kalbant apie bendruomenę, visuomenę, valstybę, tikslinga vartoti sąvoką „*įvairiatautė*“ o ugdymo reikšimui apibūdinti tikslingiausia vartoti terminą „tarpkultūrinis ugdymas“. Taigi pagrindinė tarpkultūrinio ugdymo paskirtis tampa išugdyti jaunų žmonių **tarpkultūrinės kompetencijas** (Mažeikis, 2005), kurios, paprastai tariant, yra ne kas kita, o **nusiteikimas, žinojimas, kaip ir gebėjimas sąveikauti bei komunikuoti su kitokiais** (Salganik, 2001, p. 24). Tačiau čia kyla bent dvi pagrindinės problemos, kurios iš esmės yra labai glaudžiai susijusios su pirmiau apibūdinta A. Giddenso kultūros samprata:

- A. Kas sudaro efektyvaus tarpkultūrinio ugdymo turinį? (kokias vertybes, žinias, gebėjimus reikėtų ugdyti, kad įvairiakultūris bendruomenės nariai galėtų pozityviai ir kūrybiškai komunikuoti?).
- B. Kokie ugdymo metodai yra tinkamiausi ir efektyviausi įvairiatautėje bendruomenėje?

A. Atsakant į šiuos du klausimus, ypač į pirmąjį, reikėtų trumpai aptarti komunikacijos bei **pilietinės komunikacijos** reikšimius, nes pastarąjį reikškinį įvardijanti sąvoka edukaciniame kontekste vartojama bene pirmą kartą. Litera-

tūroje komunikacija pačia bendriausia prasme vadinamas informacijos perdavimas ir priėmimas vartojant komunikuojantiems suprantamus signalus ir simbolius (Curzon, 2004, p. 127) ir turi du požymius, t. y. bendrą pagrindą (idėjos, vertybės) ir adekvačiai suprantamus perdavimo kanalus (simbolius ir technologijas). Edukacinius komunikacijos aspektus nagrinėjantys autoriai (Podgorecki, 2005, p. 21) išskiria keletą jai būdingų savybių: a) bendros visuomeninės sistemos kūrimas, o tai reiškia, kad kiekvienas įneša į šį procesą asmeninius lūkesčius ir troškimus; b) ji yra nuolat vykstanti, dinamiška sistema, todėl svarbu yra tirti elgesio sekvenčijas; c) vykstant verbaliniam ir neverbaliniam informacijos perteikimui labai svarbu ne tik kas, bet ir kaip perteikiama. Kitais žodžiais, komunikacija yra itin svarbi ugdant tarpkultūrines kompetencijas ir turi būti organizuojama **tikslingai**. Grįžtant prie įvairiautės bendruomenės ir klausimo, kas sudaro efektyvaus tarpkultūrinio ugdymo turinį, atsakymo reikėtų ieškoti R. Putnamo darbuose (2001). Jis apibendrintai teigia, jog pagrindas burtis ir kurtis bendruomenei yra **bendros visai grupei idėjos, vertybės, problemos**. Tai pilietinės visuomenės šaltinis. **Todėl komunikacija pilietinių vertybių pagrindu ir galėtų būti apibūdinta kaip pilietinė**. Tuo ji skiriasi nuo politinės komunikacijos, kurios turinį sudaro politinės idėjos ir valdžios sprendimai (Verseckaitė, 2002). Žodžiu, pilietinė komunikacija sudaro labai svarbią tarpkultūrinio ugdymo turinio dalį.

B. Aptarę, kad tarpkultūrinio ugdymo turinį sudaro pilietinė komunikacija, atsakymo į antrąjį klausimą – kokie ugdymo metodai yra tinkamiausi ir efektyviausi įvairiautėje bendruomenėje – ieškojome vykdydami tarptautinį projektą. Jo metu įgyvendinama pilietinės komunikacijos ugdymo arba aktyvaus bendruo-

meninių idėjų svarstymo metodika „Struktūrinė akademinė kontroversija“. Jos esmė yra ta, jog visiškai nepažįstami, skirtingi žmonės teigia savo vertybes, reiškia skirtingas nuomones, kurias turi suprasti ir priimti visi likusieji grupės nariai. Tokiu būdu, yra ugdomas kito ir kitokio supratimas bei tolerancija kito pareikštai nuomonei. Plačiau projektas, metodika ir jos efektyvumo tyrimai aptariami kitame skyrelyje.

2. „Struktūrinės akademinės kontroversijos“, kaip vieno iš tarpkultūrinio ugdymo metodų, efektyvumo tyrimas

2. 1. Trumpas tyrimo pristatymas

Projekto dalyviai bei tyrimo respondentai sudarė plačią bei įvairiakultūrę bendruomenę: dalyvavo 30 komandų iš įvairių Jungtinių Amerikos Valstijų regionų ir 60 komandų iš labai skirtingų Europos valstybių (Lietuvos, Rusijos, Čekijos, Turkmėnijos, Estijos, Azerbaidžano). Iš viso tyrime dalyvavo 2000 mokinių ir 90 su jais projekte dirbusių mokytojų. Projektas bus vykdomas iki 2008-ųjų metų. Jo turinį kiekvienais metais sudaro tos pačios veiklos: diskusijos klasėse iš anksto numatyta kontroversinė tema; mokytojų vadovaujamos diskusijos internete tarp mokinių komandų; palyginamasis mokinių žinių ir nuostatų tyrimas; televizijos konferencija. Kiekvienais metais atliekamas pilotinis metodikos efektyvumo tyrimas. „Struktūrinės akademinės kontroversijos“ efektyvumui nustatyti buvo matuojami **mokinių kognityviniai, nuostatų bei elgesio pokyčiai**. Šiame straipsnyje pristatomi 2004 metų tyrimo rezultatai. Todėl akivaizdu, jog jie yra tik preliminarūs, leidžiantys daryti tam tikras vienos iš pilietinės komunikacijos metodikų efektyvumo prielaidas.

2.2. Tyrimo rezultatų analizė

Mokinių apklausos rezultatai prieš įgyvendinant projektą ir jį įgyvendinus parodė tam tikrus statistiškai patikimus mokinių pilietinių žinių ir politinių procesų suvokimo bei nuostatų pokyčius (1, 2, 3 lentelės).

Be to, mokiniai savo atsakymais į anketos klausimus parodė (3 lentelė), kad pradėjo dažniau diskutuoti tarptautinės politikos klausimais su savo bendraamžiais (pokytis 8,6–8,8) ir mokytojais (pokytis 23,2–26,7).

Pokalbiai *Focus* grupėse parodė, jog mokiniai įgijo daug naujų žinių, yra pakankamai entuziastingai nusiteikę „Struktūrinės akademinės kontroversijos“ atžvilgiu:

„Išmokome gerbti kito nuomonę, kuris skiriasi nuo tavo“ (mokinys iš Azerbaidžano). „Leido man pagalvoti apie kitą“ (mokinys iš Vašingtono). „Išmokau demokratiškai išreikšti savo nuomonę ir tai padarė mane pasidalyti su kitais be baimės būti sukritikuotam“ (mokinys iš Čikagos).

Interviu su mokytojais parodė, kad mokytojai mano, jog mokinių elgesys po *svarstymų* tik-

1 lentelė. Mokinių nuomonė apie tam tikros pozityvios veiklos įtaką demokratijai

Demokratijai yra gerai, jeigu...	Vidurkis (1–4)	P	Įtaka demokratijai (atsakiusiųjų procentas)			
			Labai blogai (1)	Šiek tiek blogai (2)	Šiek tiek gerai (3)	Labai gerai (4)
1. Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę (n = 702)	3,66 3,70	0,094	0,7% 0,4	3,7% 3,1	23,9% 21,9	71,7% 74,4
2. Politinės partijos turi skirtingas nuomones apie svarbias problemas (n = 685)	3,13 3,24	0,001**	4,0 3,3	16,5 12,8	41,1 40,5	38,4 43,4

Poprojektinės apklausos duomenys pažymėti pastorintu ir pasviruoju šriftu. * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.

2 lentelė. Mokinių atsakymai apie savo politinius interesus

	Vidurkis	P	Visiškai nesutinku (1)	Nesutinku (2)	Sutinku (3)	Visiškai sutinku (4)
1. Aš žinau apie politiką daugiau negu mano amžiaus žmonės	2,27 2,43	0,000***	10,7% 9,5	55,7% 45,7	28,7% 37,1	4,7% 7,7
2. Kai diskutuojama politinėmis temomis, aš paprastai turiu ką pasakyti	2,76 2,78	0,380	4,9 4,9	26,2 24,4	56,1 58,0	12,7 12,8
3. Aš lengvai suprantu pagrindines politines problemas	2,63 2,71	0,005**	4,6 4,0	35,0 31,9	52,2 52,9	8,2 11,2
4. Aš domiuosi politika	2,53 2,56	0,298	12,8 11,3	33,2 32,9	42,4 44,2	11,6 11,8

Poprojektinės apklausos duomenys pažymėti pastorintu ir pasviruoju šriftu. * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.

3 lentelė. Mokinių atsakymai apie savarankiško diskutavimo dažnumą

<i>Kaip dažnai Jūs diskutuojate apie politinius įvykius savo šalyje?</i>	<i>Vidurkis</i>	<i>P</i>	<i>Niekada (1)</i>	<i>Retai (2)</i>	<i>Kartais (3)</i>	<i>Dažnai (4)</i>
1. Su savo bendraamžiais	2,46 2,48	0,498	11,4% 9,6	39,1% 41,1	40,9% 40,5	8,6% 8,8
2. Su tėvais ar kitais suaugusiais šeimos nariais	2,84 2,84	0,893	6,2 6,3	26,2 26,0	44,5 45,3	23,2 22,4
3. Su mokytojais	2,78 2,92	0,000***	8,4 5,0	27,9 24,9	40,5 43,4	23,2 26,7

Poprojektinės apklausos duomenys pažymėti pastorintu ir pasviruoju šriftu. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

4 lentelė. Mokinių nuomonė apie tai, kas jiems labiausiai patiko dalyvaujant „Struktūrinėje akademinėje kontroversijoje“

<i>Mokinių atsakymai</i>	<i>%</i>
Išgirdome įvairių nuomonių	40%
Mokiniai gali išreikšti savo nuomonę	13
Aš sugebėjau išreikšti savo idėjas	13
Aš daugiau sužinojau apie šį dalyką	10
Mes diskutavome apie realias problemas	6
Man patiko diskutuoti specifinėmis temomis, pavyzdžiui, „Smurtas žiniasklaidoje“	5
Idėjos gali būti išreikštos pagarbioje aplinkoje, žmonės tikrai klausosi vienas kito	5
Kiekvienas klasės mokinys turi galimybę dalyvauti	3
Mes dirbome mažose grupėse su kitais mokiniais	2
Kiti atsakymai	5
Neatsakė	9

rai pasikeitė. Tai galima pailiustruoti komentarais:

„Svarbiausias dalykas, kad mokiniai puikiai suprato šį metodą ir mielai jį taiko, kai tik iškyla kontroversinis klausimas. Tai tapo įiemslyg ir įpročiu: jie išmoko išklausti vienas kito nuomonę ir ją gerbti. Pirmųjų svarstymų metu jie lyg ir negirdėjo vienas kito, stengėsi šaukti, negerbdami kito nuomonės. Po trečiųjų svarstymų pastebėjau didelių pokyčių“ (mokytojas iš Azerbaidžano). „Pagrindinis dalykas buvo tas, kad net mokinys, niekada negalėjęs dalyvauti didelėje grupėje, taikant šį metodą, įgijo balsą“ (mokytojas iš Vašingtono). „Aš net nesitikėjau, kad šitaip pasikeistų mokinių elgesys diskutuojant. Be to, ir aš pats keičiau-

si“ (mokytojas iš Vašingtono). „Ne tik mokiniai, bet ir aš pats išmokau diskutuoti. Ir tai atsitiko dėl to, kad turėjome nuostabią galimybę komuniukuoti su kitos kultūros žmonėmis“ (mokytojas iš Lietuvos).

Kokybinių duomenų analizė parodė, jog daugumas mokytojų vis dažniau renkasi „Struktūrinės akademinės kontroversijos“ metodiką, ugdydami mokinius įvairiakultūrinėje aplinkoje.

Mokiniais ši metodika buvo įdomi tuo, kad „išgirdome įvairių nuomonių“ (40% apklaustųjų). Įvairesni mokinių atsakymai atsispindi 4 lentelėje.

Išvados

Literatūros šaltinių bei preliminari pilotinio kiekybinio ir kokybinio tyrimo duomenų analizė leido suformuluoti šias išvadas:

1. Pilietinė komunikacija yra vienas iš pagrindinių tarpkultūrinio ugdymo turinio komponentų ir jį sąlygojančių veiksnių.
2. „Struktūrinė akademinė kontroversija“ yra efektyvi tarpkultūrinio ugdymo metodika, padedanti ugdytis tarpusavio supratimą įvairiakultūroje bendruomenėje,

nes pastebėta šių pokyčių: a) mokinių pilietinių žinių bei politinių procesų suvokimo (* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$); b) nuostatų (* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$); c) elgesio (* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$).

3. Remiantis pateiktomis preliminariomis išvadomis galima daryti prielaidą, jog pilietinė komunikacija yra pozityvaus tarpkultūrinio ugdymo pagrindas.

LITERATŪRA

Aramavičiūtė V. Ugdymo samprata. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995.

Bitinas B. Hodegetika. Auklėjimo teorija ir technologija. Vilnius: Kronta, 2004.

Curzon L. B. Teaching in Further Education. London–New York: Continuum, 2004.

Donskis L. Pilietinė visuomenė ir jos priešai. Vilnius: Versus aureus, 2004.

Fullan M. Pokyčių jėgos. Vilnius: Tyto alba, 1998.

Gidens A. Sociologija. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2005.

Gundara J. S. Interculturalism, Education and Inclusion. SAGE, 2000.

Hargreaves A. Keičiasi mokytojai, keičiasi laikai. Vilnius: Tyto alba, 1999.

Mažeikis G. Kultūrinės antropologijos pragmatika ir analitika. Šiauliai: Saulės delta, 2005.

Podgorecki J. Socialinė komunikacija mokytojams. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005.

Putnamas R. D. Kad demokratija veiktų. Vilnius: Margi raštai, 2001.

Salganik L. H. Competencies for life: A Conceptual and Empirical Challenge // Defining and Selecting Key Competencies (Ed. by D. S. Rychen and L. H. Salganik). Hogrefe and Huber Publishers. Sietle–Toronto–Bern–Göttingen, 2001.

Verseckaitė E. Politinė kultūra: koncepcijos susiformavimo ir raidos analizė // Politinė kultūra ir visuomenės raida. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2002.

CIVIC COMMUNICATION AND INTERCULTURAL EDUCATION

Irena Zaleskienė

Summary

The article deals with the theoretical and practical problems of intercultural education. The major goals of the article is to present and analyse the results coming from the international, comparative research on effectiveness of the certain methodology for multicultural education.

The concepts of “civic communication” as well as “intercultural education” are discussed from sociolo-

gical (Putnam, 2001; Gidens, 2005; Mažeikis, 2005) and educational (Bitinas, 2004; Gundara, 2000; Podgorecki, 2004) perspectives the first part of the article. And it is shown that civic communication is one of the components of the content and the main actor for intercultural education.

The Methodology of the Structured Academic Controversy are presented in the second part of the

article as well as the results of the international research on effectiveness of the methodology mentioned above is analysed. The respondents were coming from really multicultural community: 2000 students and 90 teachers from six USA sites and 6 European sites participated in the research (Lithuania, Russia, Czech Republic, Turkmenistan, Estonia, Azerbaijan). Analyses of data did show significant changes in students knowledge and understandings of political processes; in students attitudes towards presenting different opinions; in stu-

dents behaviours. The results in the article are illustrated by the comments from *interview* and *focus groups* with teachers and students.

On the bases the analyses of literature and the results of the research the major conclusions about effectiveness of the methodology of the Structured Academic Controversy are drawn by author of the article. And assumption that civic communication is essential bases for intercultural education.

Key words: civic communication, multiculturalism, intercultural education

Įteikta: 2005 12 01

Priimta: 2005 12 29